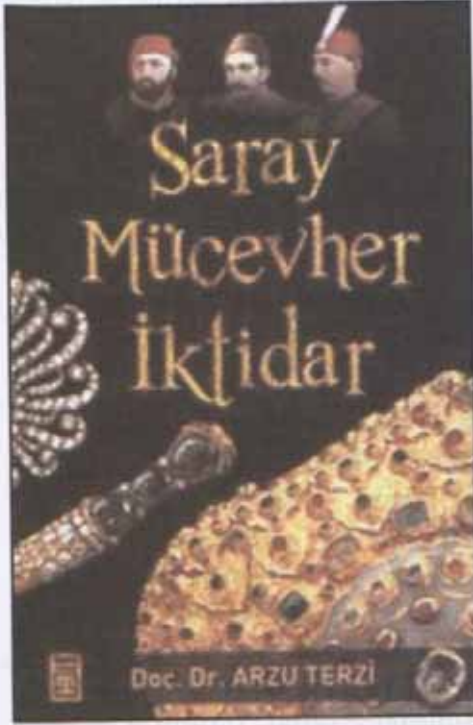

Arzu Terzi, *Saray Mücevher İktidar*,
Timaş Yayınları, İstanbul 2009, 234
sayfa.

Osmanlı tarihi içinde hâlâ aydınlatılmayı bekleyen meseleler vardır. Dolayısıyla tanıtımını yapacağımız eserde olduğu gibi önemli tarihî olaylara yeni bakış açıları kazanmamızı sağlayacak çalışmalara ihtiyaç vardır. Osmanlı Devleti'nde devlet yönetiminde özellikle bazı padişahların dönemlerinde anneler ve hanımlar oldukça etkili olmuşlar, kendi iktidar hırslarını hükümdar olan kimse üzerinden tatmin etmeye

çalışmışlardır. İşte bu padişahlardan biri olarak Sultan V. Murad'ı görmekteyiz. Kısa bir süre iktidarda kalmış olan V. Murad'ın dönemi üzerinde fazlaca durulmamaktadır. Yazar bu yönden bir farklılık getirerek çok fazla siyasi entrikanın döndüğü ve ekseriyetle bilinmezlerin olduğu I. Meşrutiyet dönemine açıklık getirerek ışık tutmaktadır.

Eser giriş, üç bölüm ve değerlendirme kısımlarından meydana gelmiştir. Yazar, giriş kısmında Tanzimat'tan sonraki Osmanlı mâlî yapısını ele alarak eserin asıl bölümlerinde bahsi geçen ekonomik olayların daha kolay anlaşılmasını amaçlamıştır. Tanzimat'la birlikte malî açıdan gerçekleşen en önemli yenilikler giriş kısmında açıklanmıştır. Bunlardan ilki hazinelerde merkezi sisteme dönüştür. Bir diğeri ise padişah gelirleri için Hazine-i Hassa adı verilen iç hazinenin kurulmasıdır. Yapılan yeniliklerin yanı sıra iç ve dış borçlanmanın oluşması ve bu sayede kitapta da bahsi geçecek olan Galata bankerlerinin devlet için kilit noktalara gelmeleri de Tanzimat'tan sonraki önemli mâlî gelişmelerdir.

Birinci Bölüm (s. 33-111), Sultan V. Murad'ın tahta çıkışı ve dönemi olaylarına ayrılmıştır. Bölümün

başında Sultan Murad'ın şehzadelikinden kalma borçlarından bahsedilmektedir. Yazar, borçlanmanın ne kadar vahim bir boyutta olduğunu ortaya koymak için, aldığı maaşlar ve borçları arasında bir karşılaştırma yapmak üzere hem maaşlarını hem de borçlarını ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Sultan Murad'ın şehzadelik döneminden itibaren yaptığı aşırı masraflar, kendisine tahsis edilen maaşıyla karşılanamayacak bir noktaya gelince, devreye Galata bankerlerinden olan ve Sultan Murad ve annesi Şevki-Efsar Hanım'ın şahsî bankeri olarak tanınan Hristaki Zografos girmiştir. Kendisi Sultan'a ve annesine o döneme göre oldukça yüksek bir faiz oranı ile borç vermeye ve bunun yanında Sultan Murad'ın maliyeden alacağı maaş senetlerini kırarak yerine nakit para ödemeye başlamıştır. Eserde daha sonra I. Meşrutiyet'in ilanı, Sultan V. Murad'ın tahta geçmesi ve borçlarının ödenmesi konuları ele alınmıştır. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesiyle ona ve ailesine ait olan mal varlıklarına özellikle mücevherlere el koyulmuş, hatta padişahın annesi olan Pertevniyal Valide Sultan'ın küpesi ve yüzüğü, Sultan Abdülaziz öldüğü esnada üzerine kapanmış şekilde ağlarken zorla çekilerek alınmıştır.

Bunun yanında padişahın eşlerine ve haremünün diğer mensuplarına da oldukça onur kırıcı şekillerde davranılmış; saraydan dışarı çıkarılırlarken üzerlerinde herhangi bir mücevher kalmaması için çok çirkin şekillerde aranmış ve hırpalanmışlardır. İşte bahsi geçen bu mücevherler, Sultan Murad tahta geçtikten sonra padişahın veliahdlık döneminden kalma borçlarının ödenmesi için Hristaki Zografos Efendi'ye rehin olarak verilmiştir. Geçici bir senetle, güvenliğinin sağlanması için Avrupa'ya götürülmek üzere Hristaki Efendi'ye teslim edilen bu mücevherler, yukarıda da bahsi geçtiği gibi Sultan Abdülaziz ve ailesinin şahsî malları iken, Sultan Murad'ın daha çok şehzadelik dönemini kapsayan borçları için kullanılmışlardır. Toplam 158 parça olan bu çok kıymetli mücevherler için önce Hristaki Efendi'nin getirdiği kuyumcular bir fiyat biçmiştir. Tabii ki onun verdiği fiyatlar gerçek fiyattan oldukça uzaktır. Bunun üzerine saray da dışarıdan kuyumcu getirterek bu mücevherlere kıymet biçirmiştir. Neticede Hristaki'nin ve sarayın getirdiği kuyumcuların ortak bir fiyatta anlaşmışlardır. Eserde her bir mücevher parçası için bu bahsi geçen üç fiyatın da yer aldığı tablolar

sayesinde fiyatlar arasındaki farklar açıkça görülmektedir.

Kitabın ikinci bölümünde (s. 115-170), II. Abdülhamid'in tahta çıkışından itibaren V. Murad'ın borçları ve rehin verilen mücevherlerin kurtulmasıyla ilgili meydana gelen gelişmelere yer verilmiştir. Sultan Abdülhamid'in ilk işi, Hazine-i Hassa hesaplarını ve özellikle Sultan Murad'ın masraflarına ait olan kısımları tahkik ettirmek üzere bir komisyon kurmak olmuştur. Komisyonun çalışmaları neticesinde hem Sultan Abdülaziz'in hem de V. Murad'ın borçlarının dökümleri çıkarılmıştır. Bu arada Sultan Murad ve ailesinin maaşlarına düzenleme getirilmiştir. Sultan II. Abdülhamid, V. Murad'a hitaben yazdığı ve eserde hem orijinalinin hem de çevirisinin yer aldığı mektupla maaşlarının Hazine-i Hassa Nazırı tarafından ödeneceğini bildirmiş, ayrıca bundan sonra borç yapmamaları hususunda biraz tehdit biraz da tembihte bulunmuştur. Daha sonra ise rehine verilen mücevherler meselesi üzerinde durulmuştur. Bu konuda araştırma yapmak üzere bir komisyon kurulmuş ve borçlanma sürecinde yapılan resmi evrak incelenmiştir. Bunların akabinde Hristaki Efendi ile bağlantıya geçilmiştir. Bâbüâli ve Hristaki Efendi arasında mücevherlerin geri alımı için

pazarlıkları ihtiva eden yoğun telgraf trafiği bu bölümde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu telgraf trafiği içinde Hristaki Efendi'nin Bâbüâli'ye gönderdiği ve devlet, saray ve Hristaki bağlantılarını açıkça ortaya koyan telgraf da ilgi çekicidir. Eserde bu telgrafın hem orijinal metni hem de transkripsiyonu yer almaktadır. Bunun üzerine karşılıklı telgraflaşmalar devam eder. Nihayetinde Hristaki Efendi'nin mücevherleri İstanbul'daki Osmanlı Bankası'na göndermiş olduğu görülmektedir.

Eserin üçüncü bölümü (s. 173-210), Sultan Abdülhamid'in mücevherleri geri alması, karşılığında ödenilen bedel ve yapılan anlaşmalara ayrılmıştır. İstanbul'a gelen bu mücevherler, aralarından seçmesi için Sultan Abdülhamid'in huzuruna çıkarılmış, Abdülhamid de bu 158 parça mücevherden 107 parçalık kısmını seçmiş ve bunların karşılığı olarak da 9 çiftlik ve 37 parça kira getiren ve işletilen tarım arazileri gibi padişah mülklerinin gelirleri rehin olarak Hristaki Efendi'ye bir mukavele ile verilmiştir. Eserde bu çiftlik ve padişah mülklerinin mahiyetleri ve gelir miktarlarını ihtiva eden tablolar da yer almaktadır. Ayrıca mücevherlerin geri alımına dair yapılan anlaş-

manın şartları da detaylı bir şekilde okuyucunun bilgisine sunulmuştur.

Eserin bölümlerinden sonra Değerlendirme kısmı yer alır. Yazar, bu kısımda bazı sorular sorarak yapılan çalışmanın problematikini ortaya koymuştur. Nihayetinde ise, kitapta bahsi geçen şahısların akıbetine yer verilmiştir. Bunlardan Hristaki Zografos'un hayatını Paris'te sürdürdüğünü; fakat Osmanlı topraklarındaki Rumları kurduğu okulda eğitim adı altında yürüttüğü şovenist hareketlerle bütün Ortodoksların menşeinin Grek olması gerektiğini savunan ve buna inanan öğrenciler halinde yetiştirdiğini belirten yazar, bu sayede Galata bankerlerinin bir başka yüzünü de ortaya koymuştur. Eserin diğer bir kahramanı olan Şevki-Efsar Hanım, iktidar hırsını oğlunun tahtta 3 ay kadar kısa bir süre kalmasından dolayı uzun süre uygulamamış, oğlu tahttan indirildikten sonra geri kalan ömrünü Çırağan Sarayı'nda tamamlamış ve büyük bir borç içinde ölmüştür. Rahatsızlığı sebebiyle tahtta iken bile tam olarak iktidar olamamış olan Sultan V. Murad ise, hal'inden sonra ölene kadar Çırağan Sarayı'nda hayatını sürdürmüştür.

Bu şekilde tamamlanan eserde ayrıca faydalanılan kaynakların gösterildiği bir bibliyografya ve okuyucunun aradığını kolayca bulmasını temin için de bir indeks kısmı yer almaktadır. Metnin aralarında yer alan resimlerle kitapta bahsi geçen şahısların kim olduklarının tanınması sağlanmış, kullanılan belgelerin görüntüleriyle metinde sözü geçen olaylar desteklenmiş, tablolarla ise, düz yazı olarak akılda kalması güç olan bazı rakamsal değerlerin daha kolay anlaşılır olması temin edilmiştir. Ayrıca metinde devamlı bahsi geçen mücevherlerin görüntüleri de kullanılmış, böylece tek tek özellikleri tasvir edilen mücevherlerin bir kısmı okuyucuya sunulmuştur.

Eserin bütününde tarihin her döneminde büyük bir önem taşıyan mücevherlerin özellikle Osmanlı için XIX. yy.ın sonlarında daha farklı amaçlar için kullanılması ele alınmıştır. Nitekim bu dönemde Osmanlı tahtında sık sık değişiklikler vardır ve iktidarda kalmak isteyen padişah ve yakınlarının mücevherleri ve parayı öncelikli güç olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Mücevherlerin etkinliği en hazin ve en acı bir şekilde Sultan Abdülaziz'in hal'i

esnasında meydana gelmiştir. İşte tanıtımı yapılan eser, Abdülaziz'in hal'i, V. Murad'ın iktidarı ve hal'i, II. Abdülhamid'in tahta çıkışı sürecini ele alarak, Osmanlı tarihi açısından

pek fazla bilinmeyen ve üzerinde fazlaca durulmayan bir zaman dilimi olan V. Murad döneminin bir yüzünü belgeler ışığında ortaya koymaktadır.

Sinem SERİN*

* Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; sinemser@istanbul.edu.tr.

